

Тема. Архітектура і мистецтво, писемність і освіта.

Мета: навчаюча: розглянути культурну спадщину Стародавнього Єгипту, умови та особливості розвитку єгипетської культури, особливості релігійних вірувань єгиптян, розвивати вміння роботи з історичними джерелами, картою атласу, користуватися енциклопедіями; виховувати, повагу до культурної спадщини різних народів.

I. Організаційний момент

Як ви вже знаєте, Єгипет – це одна із країн Давнього Сходу. Але ця країна має певні особливості. Якщо такі країни як Месопотамія, Ассирія, Халдейське царство, Фінікія, Персія та інші перестали існувати ще в стародавньому світі, то Єгипет ніколи не припиняв свого існування, хоча його землі в різні часи перебували під владою інших держав. Це дає нам змогу спостерігати ті неперевершені шедеври єгипетської культури, які були створені в далеку давнину і милують наше око і тепер. Недарма існує арабське прислів'я: «Все боїться часу, а час боїться пірамід».

Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людиною
Перш ніж ми вирушимо до Єгипту ми маємо знати, де він знаходиться

Релігія та міфологія

Учень 1. Єгиптяни вірили, що природою та життям людей управляють боги. Про це свідчать єгипетські *міфи* — чарівні оповідання про богів. Єгиптяни не тільки розповідали про своїх богів, а й малювали їх на стінах палаців і гробниць, зображували у вигляді скульптур. Блакитне небо вони вважали богинею Нут і уявляли її то жінкою, то небесною короною із зірками на тілі. Сонце — то бог Ра в золотому човні; його символом був жук *скарабей*. Так само, як скарабей скочує лапками кульку з болота, бог сонця Ра щодня котить сонячну кулю по небу, вважали єгиптяни. Найбільше вони шанували бога сонця, який дає життя людям, рослинам, тваринам. Жуків скарабей, зроблених з коштовного каміння або фаянсу, часто знаходять археологи під час розкопок. Богів у Стародавньому Єгипті було дуже багато. їх зображали на стінах гробниць і храмів з людським тілом і з головами різних тварин. Наприклад, грізну богиню війни Сохмет уявляли у вигляді жінки з головою левиці; бога мудрості та письма Тота — у вигляді чоловіка з головою ібіса — великого птаха, схожого на журавля. Єгиптяни вважали, що людей колись виліпив на гончарному крузі бог-баран Хнум. Богиню краси та кохання Хатор уявляли з головою корови. Дуже шанували богиню-кішку Бастет, яка знищувала мишей і берегла врожай. Вірили, що крокодил у водах Нілу — це бог Собк.

Якщо необережну людину з'їдав крокодил, вважали, що бог виявив їй велику ласку. У спеціальних басейнах єгиптяни тримали приручених крокодилів із золотими браслетами на лапах і золотими сережками у вухах.

Єгиптяни не вбивали тварин, бо вважали, що тварини — це живі боги. Коли священні коти, собаки, крокодили, ібіси, мавпи та бики помирали, з них робили мумії і ховали з великими почестями на спеціальних кладовищах.

Єгиптяни шанували могутню річку Ніл. Він щороку покривав поля родючим намулом і дарував людям високі врожаї. Ніл під час розливу називали «Хапі» і поклонялися йому як богам. На його честь склали багато гімнів і молитов. Ось один з таких гімнів:

Слава тобі, Хапі!

Ти прийшов на цю землю,

З'явився, щоб оживити Єгипет,

І земля тобі радіє!

Фараони наказали викарбувати ці слова на кам'яній плиті і встановити її на березі Нілу.

Учень 2

Дуже страшною здавалась єгиптянам пустеля Сахара, звідки віяли буйні піщані вітри — суховії, де блукали хижі звірі та кочували племена, які часом нападали на мирних землеробів нільської долини. Коли дме гарячий суховій, рослини в'януть, і вся природа завмирає. Цю грізну небезпеку єгиптяни уявляли у вигляді злого рудого бога Сета, який убив свого рідного брата Озіріса — бога рослинності та природи. Та оскільки природа після суховію знову оживала, вирішили, що Озіріс згодом воскрес. Його так і малювали — у вигляді мумії, з якої проростає пшениця.

Щороку єгиптяни святкували воскресіння Озіріса, і на цей день спеціально вирощували свіжу зелень у горщиках, які називались «поля Озіріса».

Душу померлого приводив на суд у підземне царство бог-шакал Анубіс. Перед лицем Озіріса він зважував душі на терезах за допомогою статуетки богині справедливості Маат, визначаючи праведних і грішних. Праведники залишалися жити в царстві Озіріса, де колосилася пшениця і вдосталь було чистої, прохолодної води, а грішників пожирало страшне чудовисько з тілом лева і головою крокодила. Після зважування душа ще мусила виправдатися перед богом Озірісом: «Ось я прийшов до тебе, володарю правди, я приніс правду, я відігнав брехню. Я не заподіяв кривди людям, я не вбивав, я не чинив зла.

2. Єгипетська писемність.

Ієрогліфи – схематичні малюнки, що позначають слова й поняття та використовуються для письма.

Слово “папірус” єгипетською мовою означало “те, що належить царю”. Це трав’яниста рослина, різновид очерету, що росла на берегах Нілу.

Єгиптяни мали власне письмо. Зрозуміло, що впродовж тисячолітньої історії єгипетської цивілізації воно змінювалося, удосконалюючись. Давньоєгипетське письмо було ієрогліфічним: графічні знаки в ньому мали різне значення, позначаючи й окремі звуки, і їх сполучення, і цілі слова, і навіть речення. Давньоєгипетська графіка складалася з 750 знаків-ієрогліфів.

Єгиптяни розміщували ієрогліфи горизонтальними рядками справа наліво чи вертикальними – зверху вниз. Спочатку написи робили на камені. Згодом матеріалом для письма став папірус. На ньому єгиптяни писали чорним та червоним чорнилом, використовуючи спеціальні палички-щіточки. Червоною фарбою позначали початки розділів та дати.

– Як виготовляли папірусні сувої? Стебла очерету нарізали смужками, які складали в декілька шарів навхрест, а потім пресували та висувували. Папірусні аркуші склеювали й скручували в згортки – робили сувої. Деякі з них мали довжину 40-50 м

Писемність в Єгипті виникла 5 тис. років назад. Єгипетське письмо називають ієрогліфи. Єгиптяни вірили, що письмо подарував їм Тот, бог мудрості.

Але пройшли роки і тисячоліття, і писемність була забута, і ніхто не міг прочитати її.

В XIX ст. розпочалися археологічні розкопки. Археологи знайшли залишки розкішних палаців, величних храмів, квартали ремісників, знайшли письмена на каміннях, кістках, глині, папірусі. Великими зусиллями учені розшифрували писемність більшості народів Давнього Сходу. Але ні один учений не міг прочитати єгипетські письмена.

В 1821 г. французький учений Жан Шампольон розшифрував ієрогліфи. Це сталося випадково. В дитинстві Франсуа сам навчився читати, в 11 років він знав латинську та грецьку мови.

Одного разу в школі на юного Шампольона звернув увагу Фурье. Знаменитий фізик та математик Жозеф Фурье, який брав участь в єгипетським поході Наполеона. Він запросив Франсуа до себе додому — показати свою єгипетську колекцію.

Таємничі ієрогліфи на кам’яних плитах вразили хлопчика. « Чи можна це прочитати?» — запитав він.

Фурье відповів, що ні. «Я прочитаю, — впевнено сказав Франсуа. Все життя він намагався досягти цієї мети. В тринадцять років він почав вивчати арабську, сирійську, халдейську, а потім давньоперську. Але його метою був Єгипет.

В Парижі, за сприяння Фурье, Франсуа вивчає знахідки, привезені з єгипетської експедиції Наполеона. Його увагу привернув камінь, знайдений, коли вели розкопки в Розетті. Вивчивши цей таємничий камінь, Шампольон приходить до висновку, що камінь є ключем до розгадки письменності давнього Єгипту. На камені написи — на трьох різних мовах. Зверху єгипетські ієрогліфи. Знизу грецький текст. Мова посередині - невідома.

Перший успіх прийшов в 1808 році, Франсуа вдалося розгадати декілька знаків. Шампольон помітив, що деякі ієрогліфи обведені овалом. Він подумав, що це, царські імена Птолемея і Клеопатри. Під єгипетські ієрогліфи учений підставив грецькі букви і зрозумів, як по-єгипетськи пишуться імена Птолемей і Клеопатра. Так поступово були розшифровані ієрогліфи. Овальні рамки, в які обведені імена фараонів, називались «картушкою». Картуш — кільце царя, що символізує «космос», «вічність» і воно повинно було охороняти власника.

Записи робились на папірусі — єгипетським очереті, що росте на берегах Нілу.

Папірус був дорогим матеріалом, і єгиптяни його берегли. Часто вони використовували старі папіруси для нових записів, попередньо змивши з нього фарбу.

3. Освіта і наукові знання єгиптян.

Навчались письменності в школах, де учились хлопчики, а деколи і дівчатка. Писати учились зразу на черепках розбитого глиняного посуду, а потім — на старих папірусах.

Якщо учень успішно засвоював письмо, йому давали чистий папірус. Діти переписували різні тексти, вірші, казки. Учатися в єгипетській школі було важко, адже ієрогліфів було декілька тисяч (з них використовувались 750). Учні, які погано навчались, били. Так виникла приказка: «Вуха хлопчика на його спині».

Єгипетські писарі писали загостреними тростинками. Вони завжди носили з собою дерев'яний пенал з двома чашечками для чорної та червоної фарб. Приступаючи до роботи, писар сідав на підлогу, схрестивши ноги. Згорток папірусу він клав собі на коліна. Писали чорною фарбою, зробленою з сажі. Першу букву нової стрічки чи дату виводили червоною фарбою.

Багато папірусів містять цінну інформацію про культуру давнього Єгипту. Це історичні писемні джерела.

Єгиптяни були землеробами. Вони мали землеробський календар, що складався з дванадцяти місяців. Календар був пов'язаний з розливами Нілу. З давніх-давен жерці у храмах вели спостереження за зоряним небом. Вони помітили, що вода в Нілі прибуває тоді, коли на небі з'являється зоря Сіріус. Це й прийняли за початок нового року.

Щодня піднімалися на високу храмову вежу жерці в білому одязі. Вони несли згортки папірусу з малюнками зоряного неба. Один жрець сідав на визначене місце, а інший спостерігав, як розташовуються зорі відносно його голови і плечей.

Єгиптяни об'єднували зорі в сузір'я, які нагадували їм обриси тварин. Наприклад, сузір'я Великий Віз єгиптяни називали Ногою Бика і малювали його у вигляді бичачої ноги.

Для того, щоб спостерігати за зорями, астрономам потрібен був годинник. Єгиптяни винайшли спочатку сонячний, а потім водяний годинник.

Єгипетські лікарі славилися в усьому світі. При царських дворах інших країн були єгипетські лікарі. Бальзамуючи померлих, єгиптяни вивчили будову людського тіла. Грецький історик Геродот писав, що в єгиптян багато різних лікарів: одні лікують очі, другі — голову, треті — зуби, четверті — шлунок, п'яті — внутрішні хвороби. Винахідцями хвороб вважали злих духів, тому хворого

«лікували» не тільки ліками, а й молитвами та заклинаннями.

Ліки виготовляли з рослин, мінералів, тварин. В одному медичному папірусі перелічено лікарські рослини, з яких робили ліки. Тут часник і цибуля, що їх видавали робітникам на будівництві пірамід, щоб запобігти епідеміям, а також кріп, салат, огірки, папірус, лотос та багато інших рослин. З мінеральних речовин згадуються залізо, сода, алебастр, глина, свинець.

Під час розкопок учені знайшли в Єгипті багато бронзових хірургічних інструментів і десять медичних папірусів з описами хвороб та рецептами, серед них — папірус завдовжки 20,5 м. Завдяки праці людей виникла математика. Ремісник, наприклад, мусив знати, скільки частин олова потрібно додати до міді, щоб отримати бронзу; скляр — скільки потрібно взяти соди й піску, щоб зварити скло. Царські писарі підраховували, яких розмірів у селянина поле і який урожай з нього він може зібрати. Архітектори обчислювали, скільки робітників і скільки каміння потрібно для будівництва піраміди чи храму.

Визначаючи площі земельних ділянок, копаючи канали, споруджуючи храми, палаци, піраміди, єгиптяни постійно мусили вимірювати довжину, ширину й висоту, площу, кути. Так виникла наука *геометрія*.

Культові споруди.

Єгиптяни сприймали свого царя як живого бога. Для них він був наділений надприродною силою, що допомагала виявляти мудрість у державних справах, здобувати перемоги у війнах, підтримувати непорушність світового порядку. Царя вважали сином бога сонця Ра. Згодом, коли головним богом став Амон, царя почали називати сином Амона-Ра.

Фараон турбувався про своє потойбічне життя ще на землі. Він починав будувати собі гробницю, як тільки сходив на трон. Величина усипальниці символізувала велич царя-бога.

На лівому березі Нілу, край пустелі Сахари, височать знамениті єгипетські *піраміди* — кам'яні гробниці фараонів. Піраміди здавна вважалися одним із семи чудес світу. Араби склали приказку: «Усе на світі боїться часу, а час боїться пірамід». До нашого часу збереглося близько ста пірамід. Колись їх було більше, але частина з них зруйнована, а деякі засипав пісок, що постійно насувається з пустелі.

Найвищі піраміди — фараонів Хеопса, Хефрена і Мікеріна — збудовані майже 5 тис. років тому. Біля них здіймається

Велетенська кам'яна статуя Сфінкса — фантастичної істоти з тулубом лева і головою фараона.

Висота Великого Сфінкса становить 20 м «Батьком жаху» називають араби-кочівники цю статую. Людей ще в давнину вражали велетенські розміри пірамід. Висота найбільшої з них — піраміди Хеопса — 137 м. Учені стверджують, що колись вона була ще вищою. Щоб обійти піраміду довкола, треба пройти по піску цілий кілометр. Відомо, що піраміду будували впродовж 20 років, а дорогу до неї — 10 років. Усю споруду складено з 2 300 000 кам'яних блоків, з яких найменший важив дві з половиною тонни.

Ще в давнину піраміда вважалася кам'яною математичною загадкою. Її чотири грані орієнтовано за чотирма сторонами світу, а висота становить одну мільярдну частину відстані від Землі до Сонця. Поверхню піраміди облицьовано добревідшлифованими й припасованими одна до одної кам'яними плитами. Між ними не можна просунути навіть лезо ножа. Зала, де стояла труна з мумією фараона, була влаштована всередині піраміди. До неї вів довгий коридор з пастками для грабіжників. Ніхто не смів порушити вічний спокій царя.

Давньогрецький історик Геродот у V ст. до н. е. відвідав Єгипет і записав цікаві відомості про піраміди.

На західному березі Нілу, біля пірамід та Великого Сфінкса було стародавнє єгипетське кладовище, яке називали «Містом мертвих».

Знатним і багатим людям будували гробниці у вигляді підземних кімнат, вирубаних у скелях на західному березі Нілу. Бідняків ховали просто в піску.

5. Розвиток мистецтва в Єгипті.

Стіни гробниць були потиньковані і вкрито кольоровими малюнками - розписами. На них зображено, як боги ведуть померлого на той світ і сцени потойбічного життя, котре єгиптяни уявляли як продовження земного, тільки щасливішого. Ось ми бачимо, як знатний єгиптянин полює на птахів у заростях папірусу на Нілі. У другій гробниці намальовано бенкет у домі знатного єгиптянина. Вродливі жінки в чорних перуках сидять перед низенькими столиками з наїдками і напоями. У руках у них квіти лотоса. Їх розважають музиканти та акробати. У третій гробниці на стіні намальовано жнива. Засмагли на сонці селяни збирають урожай. Потім погоничі проганяють биків по колосках, щоб їх обмолотити. Художники малювали за встановленими правилами. Голову людини та її тіло малювали в профіль (збоку), а плечі були розвернуті прямо. Око малювали завжди прямо. Розписи робили також у палацах і будинках багатих людей. Але вони не скрізь збереглися.